

HZ. PEYGAMBER'İN FARKLI FİKİR VE DAVRANIŞLAR KARŞISINDAKİ TUTUMU THE PROPHET'S ATTITUDE TOWARDS DIFFERENT IDEAS AND BEHAVIORS

Geliş Tarihi: 06.04.2020 Kabul Tarihi: 31.08.2020

✉ **ABDULKERİM ÖNER**

DR. ÖĞRETİM ÜYESİ

DICLE ÜNİVERSİTESİ / İLAHİYAT FAKÜLTESİ

orcid.org/0000-0001-9643-1603

akerimoner@hotmail.com

ÖZ

İnsanların farklı düşünceleri, fitratlarının gereği olduğundan anlayışla karşılanmalıdır. Farklı fikirler karşısında müsamahakâr olmanın en güzel örneğini sergileyenlerden biri de Allah Resûlü'dür. Onun farklı fikirler karşısında göstermiş olduğu tepki hem kendi asrında hem de sonraki asırlarda örneklik teşkil etmiştir. Sahabîlerin Hz. Peygamber'e karşı kullandıkları üslup, her zaman aynı olmamıştır. Bazen karşısındaki kişinin peygamber olduğunu unutup kaba ve kırıcı dil kullandıkları gibi kendi aralarında da nezaket sınırlarını zorlayan ifadelerde bulunmuşlardır. Hz. Peygamber, muhataplarına uygun bir dil kullanmalarını tembihlemiştir. Aynı şekilde farklı dinlere mensup olanların düşüncelerine saygı göstermiş ve beşerî noktada onlarla birlikte yaşama zeminini aramıştır. Buna mukabil *kul hakkı* ile *hukukullahın* ihlal edildiği durumlarda müsamahaya yer vermemiştir. Bu çalışmada, Allah Resûlü'nün en yakınında bulunan ailesi ile ashabının fikirleri, müşriklere İslâmiyet'i tebliğ ettiğinde onların kaba ifadeleri, Medine hayatıyla birlikte farklı din mensuplarının itiraz ve görüşleri karşısında nasıl bir tavır sergilediği keza insanların hukukunun çiğnendiği durumlarda nasıl bir tepki gösterdiği hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Peygamber, Hoşgörü, Ahlak, Farklı Fikirler, Bir Arada Yaşama.

ABSTRACT

It should be understood that people's thinking differently is a requirement of their nature. One of the best examples of being tolerant in the face of different ideas is the Messenger of Allah. His reaction to different ideas has set an example both in his era and in the following centuries. The style of his Companions against the Prophet was not always the same. Sometimes they forgot that their interlocutor was a prophet and made statements that pushed the limits of courtesy among themselves as well as using rude and hurtful language. The Prophet encouraged them to use a language suitable for their interlocutors. Likewise, he respected the thoughts of people from different religions and sought the ground to live with them at human points. Whereas, he didn't tolerate in cases where human rights and divine rights (huququ'llah) were violated. In this study, the attitude of the Prophet towards the ideas of his family and Companions who were closest to him, the rude expressions of the polytheists when he conveyed Islam to them, the objections and opinions of the members of different religions in Madinah era, and his reactions in cases where the law and rights of people were violated are discussed.

Keywords: Islamic History, Prophet, Tolerance, Morality, Different Ideas, Coexistence.

THE PROPHET'S ATTITUDE TOWARDS DIFFERENT IDEAS AND BEHAVIORS

SUMMARY

People are created with different personalities. Some of the features are bestowed by the Creator while others are shaped in the environment they live. Therefore, people have two types of character, being permanent and changeable. The fact that individuals are created with different natures are among the signs of Allah, and that they have different opinions is by virtue of a certain wisdom. Because human is a unique being among other creations. Besides, human has different characteristics within its own type. This triggers various discords and divergences. Therefore, the difference of opinions between people is not coincidental but on the contrary, a manifestation of the wisdom and will of Allah.

Muhammad, the last prophet chosen among people, was aware that each individual were created with a different disposition and ability. Therefore, he treated his interlocutors prudently. He refrained from coarse and offending expressions, and preferred to use a moderate style of speaking. He did not completely cut off his relations with people, keeping in mind that they may make mistakes. Even though the mistakes made harmed Muslims in general, the Prophet did not immediately punish anyone and only reached a conclusion after searching into the events and learning about the state of his interlocutor. The Prophet himself also made mistakes from time to time. Nevertheless, he was not persistent when he realized his mistake, prayed for forgiveness, and tried to make peace with those whom he did wrong.

Since the Prophet Muhammad was open to criticism and gave importance to freedom of expression, everyone would express their thoughts easily before him. He would listen to every word of his interlocutors even if he opposed their thoughts. Because he knew and comprehended that not all of them had the same mindset. Therefore, his Companions did not blindly imitate him; they would question him on all occasions to gain insight into matters. While they were fully submissive to the Prophet's expressions that were revelation products, they used to question his personal opinions from time to time, and expressed in an appropriate manner that they were not likeminded. The Prophet was tolerant without expecting tolerance from people. He preferred to be patient in the face of inappropriate words and manners and coarse and disrespectful behaviors against him. Even

though he was faced with situations that pushed the limits of criticism from time to time, he enabled people to express their thoughts freely. The calmness and steadiness that the Messenger of Allah showed in the face of the harsh and coarse style of his opponents against him was taken example by his Companions. Because the Messenger of Allah did not use a rude and offending language, and he warned his Companions regarding this subject. Because the inappropriate expressions of people against one another tarnish individuals' honor and offend them.

The Prophet used the same attitude and the style towards his family as well. As is within every family, some undesirable incidents also occurred in the family of the Messenger of Allah. However, the Messenger of Allah told his wives that they should be careful about their style both when talking to him and when talking to each other. He did not exaggerate the problems occurring among spouses and within the family, he did not attach too much importance to them, and tried to solve them in a calm manner.

The society in which the Prophet grew up was divided into different classes. This disintegration also had an intellectual dimension. In an environment where tribes acted superior to one another, he did not differentiate between people and addressed himself to them not as tribe centered but with the aspect of being human.

The Messenger of Allah did not only guide Muslims but also set an example in his communication with the members of other religions. His life is full of examples of toleration. In this respect, he did not prioritize being a member of any religion. He put being human before belief. Because where there is no humanity, there can be no religion. Therefore, he allowed those who did not share his belief to have the freedom of religion and conscience. The basic foundation of his invitation activities was the fact that the Qur'an left people free regarding the choice of religion and did not subject them to any force.

The Prophet Muhammad did not act with the feeling of revenge in the face of offences committed against him, and preferred to forgive. However, he was not as tolerant about the issues concerning all Muslims and those who insulted Islam. He was not indifferent to situations where law was violated and inflicted the necessary punishment on whoever was trying to disturb the peace of the society.

GİRİŞ

Allah, insanları farklı karakterlerde yaratmıştır. Bunun içindir ki yeryüzünde yaşayan insanların hiçbiri diğerinin aynısı değildir. Bu farklılığın birçok yönü bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı, doğuştan yaratıcı tarafından verilirken diğer bir kısmı ise insanın içinde bulunduğu çevrede şekillenmektedir. Dolayısıyla insanlar arasında dil, renk ve kültür açısından birçok farklılık olması kaçınılmazdır. Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de “Rabbin dileydi insanları elbette bir tek ümmet yapardı fakat verdiği şeylerle sizi imtihan etmek için ümmetlere ayırdı.”¹ denilerek insanların birbirlerinden farklı yaratılmasının nedeninin Allah’ın bir takdiri olduğu belirtilmektedir.

Allah Teâlâ, Kur’ân’ın birçok yerinde insanların birbirlerinden farklı yaratılmaları ve görüş ayrılığına düşmelerinin tesadüfi olmadığını aksine bilinçli ve belirli bir hikmete göre olduğunu açıklamıştır. Zira insanları diğer varlıklardan ayıran özelliklerinden biri de farklı fitratta yaratılmış olmasıdır. Melek, şeytan, hayvan ve benzeri türlerin sadece bir yönleri bulunmakla birlikte, insan denen türün bunların hepsinden özellikler taşıması, onun ne kadar kompleks bir fitratta yaratıldığının kanıtıdır.

İnsan, diğer varlıklardan farklı yaratılmakla birlikte kendi türü içerisinde de birbirinden farklı karakterdedir. Dolayısıyla birinin düşündüğünü bir başkası düşünmek zorunda değildir. Bunun içindir ki İslâm dinine göre fikir hürriyeti, doğuştan verilen haklardandır.

İnsanlarda bulunan farklı düşünce ve fikir ayrılığı ilahî hikmetin gereğidir. Zira Kur’ân’ın müteaddit yerlerinde belirtildiği gibi insanlar arasında meydana gelen görüş ayrılığı, tesadüfi değil aksine Allah’ın ilim ve iradesinin bir ürünüdür. Şayet Allah, bütün insanların aynı inanç ve düşünceye bağlı olmalarını arzu etseydi, o zaman zihinsel gelişme tamamen durur, buna bağlı olarak insan-

¹ Mâide, 5/48; Hûd, 11/118.

ların hepsi yaratılışlarının gereği olarak yaratıcıya inanıp O'na itaat ederek manevi hayatları itibariyle melekler gibi olurdu. Tür olarak sahip oldukları üstün ve ayırıcı özelliklerinden yoksun düşüp diğer varlıklara benzerlerdi.²

1. ASHABI KARŞISINDAKİ TUTUMU

Allah Resûlü'nün (s.a.s.) muhataplarına karşı tutumu son derece ölçü-lüydü. O, "Sen Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et."³ âyetini ilke edinmiş ve insanlara hep bu perspektifte yaklaşmıştır. İnsanlara karşı daima müsamahakâr olmayı tercih etmiş, onlara iyi davranmış, kaba ve kırıcı konuşmalardan uzak durmuştur. Aynı şekilde kimseyi küçümsememiş, alay etmemiş, hatalarını yüzlerine vurmamış ve toplum içinde onları rencide etmemiştir. O, yanlışları ortaya koyarken yanlış yapana değil, yapılan yanlışlara dikkat çekmiştir.⁴

Hz. Peygamber, her ne kadar insanlara daima iyilik ile muamelede bulunmuşsa da beşer olması hasebiyle, bu konuda bazen ufak hatalar yaptığı da olmuştur. Bununla birlikte hatasının farkına vardığında ısrarcı olmamış, istiğfarda bulunmuş ve hata yaptığı insanların gönüllerini almaya çalışmıştır. Nitekim müşriklerin ileri gelenlerine İslâmiyet'i anlattığı bir esnada yanına âmâ sahâbî Abdullah b. Ümmi Mektûm gelerek bir şeyler sormuştur. Ancak Allah Resûlü (s.a.s.), o esnada Abdullah'ın sorularına cevap vermediği gibi ona karşı olan hoşnutsuzluğu yüzüne yansımıştır. Bu durum karşısında Allah, indirdiği vahiyle Allah Resûlü'nü (s.a.s.) uyarmıştır.⁵ Allah Resûlü (s.a.s.), yaşanan bu olaydan dolayı Abdullah'a kızmadığı gibi onu her gördüğünde: "Ey kendisinden dolayı Rabbinin beni uyardığı kişi, merhaba!" diyerek ona nazik davranmış, hâl ve hatırını sormuş, ihtiyaçlarını gidermeye çalışmıştır.⁶

Hz. Peygamber (s.a.s.), eleştiriye açıktı. Onun ifade hürriyetine karşı gösterdiği müsamahasından dolayı genç-yaşlı, kadın-erkek herkes kendisini rahatlıkla ifade etmiştir.⁷ Fikrine muhalif bile olsa muhataplarının

² Talat Sakallı, "Hz. Peygamber ve Dini Hoşgörü", *Diyanet İlmî Dergi* Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s.) Özel Sayı (2003): 399.

³ Nahl, 16/125.

⁴ Mustafa Karabacak, "Şiddet Söylemlerine Karşı Hz. Peygamber'de Merhamet ve Hoşgörü Eğitimi", *İğdir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (2016): 149.

⁵ "Kendisine âmâ geldi diye yüzünü ekşitti ve döndü. Sen nereden bileceksin, belki o arınacaktı? Yahut öğüt dinleyecek de öğüt kendisine yarayacaktı. Kendisini yeterli görüp tenezzül etmeye gelince; sen ona yöneliyorsun. Onun arınmamasından sen sorumlu değilsin fakat koşarak sana gelen, saygı duyarak gelmişken, sen onunla ilgilenmiyorsun." (Abese, 80/1-10).

⁶ Muhammed b. İshâk b. Yesâr, *Siretu İbn İshâk* (Konya: Hayra Hizmet Vakfı Neşriyat, 1981), 214.; Muhammed b. Sa'd b. Menî ez-Zührî, *Kitâbü'l-Tabakâti'l-kebir* (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 2001), 4: 194-195.

⁷ Mekke fethedildiği zaman Hz. Peygamber (s.a.s.), Müslüman olmak koşuluyla af dileyen herkesi affedeceğini söyledi. Bunu duyan Ebû Süfyan'ın eşi Hind, yüzünü

sözlerini sonuna kadar dinlemiş,⁸ zaman zaman onlar gibi düşünmemesine rağmen fikirlerine değer vermiş ve çoğunluğun kararına uymayı tercih etmiştir. Bu konuda en güzel örneklerden biri, Uhud Savaşı'ndan (3/625) önce müşriklere karşı girişilecek savaşın niteliği konusunda ashabin fikirlerine müracaat etmesidir. Neticede sonuçlarının iyi olmayacağına inandığı halde çoğunluğun şehir içinde kalıp savunma savaşı yapmak yerine, düşmanın Medine dışında karşılanması gerektiği şeklindeki fikrine uymuştur.⁹ Öte yandan Allah Resûlü (s.a.s.), Hendek Savaşı'nda (5/627) düşman birliklerinden olan Gatafan Kabilesi'ne savaşı bırakıp gitmesi ve düşman birliklerinin bir an önce dağılması için Medine'nin hurma mahsulünün üçte birini teklif etmiştir. Ancak hurmalıkların asıl sahipleri olan Sa'd b. Muaz ile Sa'd b. Ubâde'nin bu konudaki fikirlerine müracaat etmeden son kararını vermemiştir. Onlarla yaptığı istişare neticesinde fikrinden vazgeçmiştir.¹⁰

örterek şehrin diğer kadınlarıyla birlikte Allah Resûlü'nün (s.a.s.) yanına geldi. Allah Resûlü (s.a.s.), kadınlardan biat almaya başlayınca aralarında şöyle bir diyalog geçti: "Allah Resûlü: 'Çocuklarınızı öldürmemeye söz veriyor musunuz?' deyince yüzü örtülü olan Hind, 'Biz onları yetiştirdik ama siz Bedir'de katlettiniz.' Hz. Peygamber: 'Gayr-i meşru ilişkilerden uzak duracağınız ve zina yapmayacağınız dair söz veriyor musunuz?' Bunun akabinde Hind, 'Hür doğmuş bir kadın bunu nasıl yapar?' Hz. Peygamber: 'Hırsızlık yapmamaya söz veriyor musunuz?' deyince Hind, bir miktar durdu ve 'Ey Allah'ın elçisi! Hırsızlık gerçekten kötü bir şeydir fakat kocam çok cimridir. Evin zaruri ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla zaman zaman ondan habersiz bir miktar para almak zorunda kalıyoruz' dedi. Allah Resûlü (s.a.s.), yüzünü örten kişinin Hind olduğunu anladı ve gülümseyerek şöyle dedi: 'Bu kadarını almada bir sakınca yoktur.' Bk. İbnü'l-Esîr İzzuddin Ebü'l Hasan Ali b. Muhammed, *el-Kâmil fi'l-târih* (Beyrut: Darü'l Kütübî'l Alemiyye, 1987), 2: 126.; Muhammad Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları*, trc. Nazire Erinç Yurter (İstanbul: Beyan, 2012), 106-107.

⁸ Allah Resûlü (s.a.s.), Bedir Savaşı'nda (2/624) müşriklere savaşmak için bir kamp yeri seçmişti. Orada bulunanlardan bazıları savaş hakkında kendi fikrini söylemişti. Hubâb b. Münzir de fikrini söylemeden önce Hz. Peygamber'e şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü! Burada konaklama fikri size mi ait yoksa Allah'tan size bir emir mi geldi?" Allah Resûlü (s.a.s.), konaklama yerinin kendi fikri olduğunu söyleyince Hubâb, buranın konaklamak için uygun bir yer olmadığını, düşmana yakın bir suyun başında konaklamalarını, sonra düşmanı susuz bırakmak için diğer kuyuları kapatmalarının daha iyi olacağını, bunun sonucunda içecek sıkıntısı çekecek düşmana karşı daha avantajlı bir hale geleceklerini söyledi. Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.s.), "İyi bir görüşe işaret ettin." diyerek Hubâb'ın dediklerini onayladı ve konaklama yerini değiştirdi. Bk. Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târihu'r-rusûl ve'l-mulûk* (Kahire: Dâru'l-Meârif, ts.), 2: 440.; Afzalur Rahman, *Sîret Ansiklopedisi*, trc. Komisyon (İstanbul: İnkılâb Yayınları, 1996), 3: 355.

⁹ İbn İshâk, *Sîretu İbn İshâk*, 332-333.

¹⁰ Sa'd b. Muaz ile Sa'd b. Ubade, Allah Resûlü'ne "Bu sizin fikriniz mi yoksa vahiy mi?" diye sorduklarında Allah Resûlü (s.a.s.), kendi fikri olduğunu söyleyince onlar da fikirlerini özgür bir şekilde ifade etmişler ve "Biz onlara kılıçtan başka bir şey vermeyi düşünmüyoruz" demişler. Olayın detayları hakkında bk. Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah İbn Şihâb ez-Zührî, *el-Meğâzî*, çev. Mehmet Nur Akdoğan

Benzer bir uygulama Hudeybiye’de de yaşanmıştır (6/628). Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.), ashabıyla birlikte umre yapmak amacıyla Mekke’ye gitmek istemiştir. Mekke yakınlarına geldiklerinde Allah Resûlü, Mekkelilere niyetlerinin ne olduğunu anlatması için Hz. Ömer’i göndermek istemiştir. Ancak Hz. Ömer, kendisinin gönderilmesinin doğru olmadığını, bu iş için Hz. Osman’ın daha hayırlı olacağını gerekçesiyle birlikte anlatmıştır. Bunun üzerine Allah Resûlü, Hz. Ömer’in sözlerini uygun bulmuş ve Hz. Osman’ı görevlendirmiştir.¹¹ Kendisi bir peygamber ve aynı zamanda Medine şehrinin yöneticisi olmasına rağmen, bir karar esnasında onlarla fikir alışverişinde bulunmuş ve çıkan sonuca göre hareket etmiştir.

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) ashâbına karşı takındığı tavır ve sağladığı ifade özgürlüğü, onların daima dinamik olmalarına vesile olmuştur. Hz. Peygamber, onların hepsinin aynı zihniyete sahip olmadığını biliyor ve bunu anlayışla karşılıyordu. Bunun içindir ki ashâb, onu kötü körüne taklit etmiş ve her fırsatta meselelerin iç yüzünü öğrenmek için sorgulamıştır. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) vahiy mahsulü olan ifadelerine kayıtsız tâbi olurken şahsi fikirlerini ise zaman zaman sorgulamışlar ve yeri geldiğinde onun gibi düşünmediklerini uygun bir dille ifade etmekten kaçınmamışlardır.

Allah Resûlü (s.a.s.), muhataplarından müsamaha beklemeden önce kendisi müsamahakâr olmuş ve bu hususta ümmetine şu şekilde tavsiyede bulunmuştur: “Müsamahakâr ol ki sana da müsamaha edilsin.”¹² Dolayısıyla kendisine yönelik uygunsuz söz ve davranışlar ile kaba ve saygısız hareketler karşısında sabırlı olmayı tercih etmiştir.¹³ Nitekim rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (s.a.s.), adamın birinden bir deve borç almıştı. Alacaklı gelip borcunu isterken son derece kaba bir üslup kullanmıştı. Ashab, Allah Resûlü’ne (s.a.s.) yapılan hakaretlere dayanamayarak adama çıkışınca Allah Resûlü (s.a.s.), “Bırakın onu! Alacaklının söz söylemeye

(Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 69.; Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdulmelik İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye* (Beyrut: Dâru'l-Kitabu'l-Arabî, 1990), 3/174.; Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mulûk*, 2/573. Sa'd b. Ubâde'nin Hz. Peygamber'in fikirlerine karşı gösterdiği reaksiyon hakkında bk. Fethullah Zengin, “Sa'd b. Ubade ve Hz. Peygamber Dönemindeki Bazı Uygulama ve Düşüncelere Farklı Bakış”, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (2013): 171-186.

¹¹ Allah Resûlü, Hz. Ömer’i Mekke’ye göndermek isteyince Hz. Ömer: “Mekke’de Adıyoğullarından kimse kalmadı ki beni korusun. Kureyş halkı, benim onlara nasil düşman olduğumu biliyor. Dolayısıyla bana bir kötülük etmesinden endişe ediyorum. Bunun için benim yerime Osman’ı göndermeniz dahi iyi olur. Zira Osman’a bir şey olursa Ümeyyeoğulları onu koruyacaktır.” demesi üzerine Allah Resûlü, Hz. Osman’ı gönderdi. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 3: 261.; Halife b. Hayyât, *Târîhu Halife b. Hayyât* (Riyad: Dâru Tayyibe, 1985), 81. Bk. İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi'l-târih*, 2: 89.

¹² Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Musned* (Kahire: Dâru'l-Hadis, 1995), 1/248.

¹³ Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *eş-Şifâ' bi'l-ta'rîfi hukûki'l-Muştafâ* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1998), 1: 119

hakkı vardır” diyerek ashâbını sakinleştirmiş ve aldığı deveden daha iyi bir deve vererek adamı razı etmişti.¹⁴

Hz. Peygamber’in sahâbileri de hata yapmıştır. Hatta bazılarının yaptığı hatalar, Müslümanlar’ın genelinin aleyhine sonuçlanabilecek nitelikte olmuştur. Allah Resûlü (s.a.s.), yapılan bu hatalardan dolayı hemen ceza vermemiş olayların iç yüzünü araştırdıktan ve karşıdaki kişinin durumunu öğrendikten sonra bir neticeye varmıştır. Nitekim birçok savaşta olduğu gibi Mekke’nin fethinden önce de nereye gideceğini gizli tutmuştu. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) böyle bir uygulamaya gitmesinin sebeplerinden biri, düşmanın hazırlık yapmasını engellemek ve dolayısıyla da daha fazla insan kaybının önüne geçmektir. Mekke’nin fethinden önce onun bu niyetini açığa vuran ve müşrikleri haberdar eden sahâbî Hâtıb b. Ebî Beltea’ya diğer sahâbîlerden birçoğu sert tepki göstermişlerdir. Allah Resûlü (s.a.s.), Hâtıb’a ceza vermeden önce onun niçin böyle bir şey yaptığını öğrenmek istemiştir. Hâtıb da olayın iç yüzünü samimi bir şekilde anlatınca Allah Resûlü, ona ceza vermeyip affetmiştir.¹⁵

Hz. Peygamber (s.a.s.), bazen eleştiri sınırını zorlayan durumlarla karşı karşıya kalmasına rağmen, insanların düşüncelerini serbestçe ifade etmelerine imkân sağlamıştır.¹⁶ Nitekim yaşı ilerlemiş olan Evs b. Sâmî, kızgınlık anında hanımı Havle bt. Sa’lebe’ye zihâr¹⁷ uygulamıştı. Böyle bir durumun evliliğin sona ermesi ve kadının desteksiz kalması anlamına geldiğini bilen Havle, haksızlığa uğradığı gerekçesiyle Hz. Peygamber’e başvurmuş ve ondan bir çare bulmasını istemişti. Hz. Peygamber, konuyla ilgili henüz bir vahiy gelmediği için geleneksel uygulamanın devamı yönünde görüş bildirince Havle, bu durumu kabullenememiş ve Hz. Peygamber (s.a.s.) ile tartışmıştı. Hatta haklarında vahiy nazil oluncaya kadar da yerinden ayrılmayacağını söylemişti.¹⁸ Allah Resûlü, kendisiyle tartışan

¹⁴ Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *el-Câmiu’l-kebir* (Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâm, 1996), Buyu’, 75.

¹⁵ İbn Hişâm, *es-Siretu’n-nebevîyye*, 4/39.; Ahmed b. Yahya b. Câbir b. Davud Belâzurî, *Ensâbu’l-esrâf*, (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1996), 1: 449-450.

¹⁶ Veysel Özdemir, *Modern Teoriler Açısından Hz. Muhammed’in Örnekle Liderliği* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2014), 221.

¹⁷ Sözlükte “sırt, arka, yüzey” gibi anlamlara gelen zihâr’, terim olarak kocanın, kendisine haram kılmak maksadıyla eşini veya eşinin baş, yüz, sırt gibi bütünü ifade eden bir bölümünü evlenmesi dinen yasak olan yakın bir kadına benzetmesi demektir. Ahmet Yaman, “Zihâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islaman-siklopedisi.org.tr/zihar>.

¹⁸ Ebû Davud, Süleyman b. Eş’as es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünenu Ebî Dâvud* (Beyrut: Dâru’r-Risâletu’l-Âlemiye, 2009), Talâk, 17.; Söz konusu kadın hakkında âyet nazil olmuş ve olay çözüme kavuşmuştur. Âyet şu şekildedir: “Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah’a yakınan kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah sizin karşılıklı konuşmanızı işitiyordu. Çünkü Allah, her şeyi işitmekte ve görmektedir. İçinizden eşlerine zihâr yapanların hanımları, asla onların anaların değildir. Onların anaları sadece

Havle'ye herhangi olumsuz bir söz söyleyip terslememiş aksine sabırla cevap vermeye devam etmiştir.¹⁹ Dolayısıyla kendisine karşı yapılan hatalar karşısında kızmadan, muhatabını incitmeden olayları halletme yoluna giderek insanları kazanmaya çalışmıştır.

Allah Resûlü'nün (s.a.s.) yaptığı bazı uygulamaları idrak edemeyen, aceleci davranarak onu zor durumda bırakan ve üzüntüye sevk eden bazı sahabîler olmuştur. Nitekim Hudeybiye'de yapılan anlaşmanın bazı maddeleri ilk etapta Müslümanlar'ın aleyhineymiş gibi görünmüştü.²⁰ Bundan dolayı başta Hz. Ömer olmak üzere birçok sahâbî, Hz. Peygamber'in hoşuna gitmeyecek davranışlarda bulunmuşlardır. Ancak Allah Resûlü, onların davranışları ve söylemleri karşısında sabretmiş ve ters bir şey söylememiştir.²¹ Hz. Ömer, Hudeybiye'de yaptıklarının ne kadar yersiz ve anlamsız olduğunu, Hz. Peygamber'e karşı ne kadar kaba davrandığını sonraki yıllarda anlamış ve son derece pişman olmuştur. Bunun için sadaka vermiş, oruç tutmuş, namaz kılmış ve köle azat etmiştir.²² Allah Resûlü, Hz. Ömer'in yaptıklarına kızmadığı gibi herhangi olumsuz bir tepki de göstermemiştir. Zira Hz. Ömer'in kendisine karşı sarf ettiği sözlerin ve takındığı tavrın, onun kişisel husumetinden değil de yüksek hamiyetinden kaynaklandığını biliyordu.

Hudeybiye'de sahâbîler, Allah Resûlü'ne (s.a.s.) sadece sözlü olarak değil aynı zamanda hal ve hareketleriyle de karşı çıkmışlar ve adeta onu toplu olarak boykot etmişlerdi. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.), Mekke heyeti Hudeybiye'den ayrıldıktan sonra ashabına üç defa, "Kalkın kurbanlıklarınızı kesin ve tıraş olun" demesine rağmen hiç kimse yerinden kımıldamamıştır. Hz. Peygamber (s.a.s.) de onlara hiçbir şey demeden oradan ayrılmıştır.²³ Sahâbîlerin bu şekilde ona topluca karşı çıktıkları veya sözünü dinlemediklerine dair ikinci bir olaya rastlayamıyoruz. Buna rağmen Hz. Peygamber (s.a.s.), onlara karşı sesini yükseltmemiş, yaptıklarının yanlış olduğunu ifade etmemiş ve sakinleşip rahatlamaları için fırsat vermiştir. Bu durum, Allah Resûlü'nün insan sarrafi olduğunu ve dolayısıyla insanların içinde bulunduğu psikolojik durumlarını ne kadar iyi bildiğini göstermektedir. Öte yandan

---

kendilerini doğuran kadınlardır. Gerçek şu ki onlar çirkin ve asılsız bir söz söylüyorlar. Şüphesiz Allah affedicidir, bağışlayandır." Mücâdele, 58/1,2.

¹⁹ Özdemir, *Modern Teoriler Açısından Hz. Muhammed'in Örnekle Liderliği*, 222-223.

²⁰ Özellikle "Müslüman olmak isteyen biri Medine'ye gittiğinde Müşriklere iade edilecek" maddesi Müslümanları çok rahatsız etmiştir. Bk. İbn Sa'd, *Kitâbu'l-Tabakâti'l-kebir*, 2: 93.; Belâzurî, *Ensâbu'l-eşraf*, 1: 441.; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, (Beirut: Mektebetu'l-Maârif, 1990), 4: 168.

²¹ Hz. Ömer ile Allah Resûlü arasında geçen diyaloglar hakkında detaylı bilgi için bk. İbn Hişâm, *es-Siretu'n-nebeviyye*, 3: 263.

²² İbn Hişâm, *es-Siretu'n-nebeviyye*, 3: 263.; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4: 168.

²³ Ebu Abdillah Muhammed b. Ömer el-Vâkidî, *Kitâbu'l-Meğâzi* (Beirut: Dâru'l-A'lemî, 1989), 2: 613.; Takıyyuddîn Ahmed b. Ali b. Abdulkadir Muhammed el-Makrizî, *İmtâu'l-esmâ'* (Beirut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999), 1: 297.

insanların fitraten aceleci davrandığını, ileride görülecek güzel gelişmeleri hemen idrak edemediklerini anlamış ve sakinleşmelerini beklemiştir.

Hz. Ömer, Hudeybiye’de takındığı tavrın bir benzerini Hz. Peygamber’in (s.a.s.) münafıkların lideri olarak kabul edilen Abdullah b. Ubey b. Selûl’un cenaze namazını kıldırması esmasında da göstermiştir. Şöyle ki Abdullah b. Ubey öldüğünde cenaze namazını kıldırarak amacıyla Hz. Peygamber (s.a.s.) davet edilmişti. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) cenaze namazına iştirak ettiğini gören ashâb da cenaze namazına katılmışlardı. Cenaze işlemleri bittikten sonra Allah Resûlü (s.a.s.), onun cenaze namazını kıldırarak üzere kalktığında Hz. Ömer, hemen onun önüne geçip elbisesinden tutarak çekmeye başlamış ve “Ey Allah’ın Resûlü! İbn Ubey’ın bundan önce Müslümanlara yaptığı bunca kötülükten sonra hâlâ onun cenaze namazını mı kılacaksın?”²⁴ dediğinde Allah Resûlü (s.a.s.), Hz. Ömer’e olumsuz manada tepki göstermemiş sadece gülümsemiştir. Buna rağmen Hz. Ömer, Allah Resûlü’ne (s.a.s.) karşı ses tonunu yükseltmeye devam etmiş ve “Bunun namazını kılmak senin neyine?” diyerek tepkisini sürdürmüştür. Allah Resûlü (s.a.s.) de Hz. Ömer’e, Abdullah’ın cenaze namazını niçin kıldığını makul bir şekilde izah etmiştir.²⁵ Hz. Ömer ise daha sonra Allah Resûlü’ne (s.a.s.) karşı yaptığı bu davranıştan pişman olmuştur.²⁶

Hz. Peygamber (s.a.s.), teenni ile hareket eden bir mizaca sahipti. Olaylar karşısındaki soğukkanlılığını kolay kolay kaybetmiyordu. Bazı sahâbîlerin fevri hareketleri karşısında hemen tepki göstermiyor, olayların sonuçlarını göz önünde bulundurarak hareket ediyordu. Nitekim Mekke’nin

²⁴ Münafıkların lideri Abdullah b. Ubey b. Selûl, Hz. Peygamber’in Medine’ye geldiği ilk günlerden itibaren her fırsatta gerek davranışlarıyla ve gerekse sözleriyle özelde Allah Resûlü’ne, genelde bütün Müslümanlara hakaret etmiş ve onlara büyük bir zarar vermiştir. En kritik savaşlardan biri olan Uhud Savaşı’nda 300 kişilik bir grupla Müslümanlardan ayrılmış, onların kuvve-i maneviyelerini kırmış ve “Muhammed bizi değil de çoluk çocuğun sözünü dinliyor” diyerek küçümseyici bir tavır takınmıştır. İbn Sa’d, *Kitâbü’l-Tabakâti’l-kebir*, 2: 37.; Öte yandan Abdullah b. Ubey, Müreysî suyu başında Allah Resûlü’nü ve Müslümanları aşağılayıcı sözler sarf etmesi hakkında bk. Vâkidî, *Kitâbu’l-Meğâzi*, 2: 415-416.; Allah Resûlü’nün (s.a.s.) eşi Hz. Aişe’ye atılan iftiranın baş müsebbibi yine aynı kişidir. Bk. Vâkidî, *Kitâbu’l-Meğâzi*, 2: 426 vd.

²⁵ Allah Resûlü, Hz. Ömer’e şöyle cevap verdi: “Onun namazını kılıp kılmamakta serbest bırakıldım ama tercihimî namaz kılmaktan yana kullandım. Şayet yetmiş defadan fazla onun için af dilediğimde affedileceğini bilseydim daha fazla af dilerdim.” Hz. Peygamber, Allah’ın “Onlar için ister af dile ister dileme!” (Tevbe, 9/80) ayetinde kast edilen mana budur dedikten sonra Abdullah’ın namazını kıldı ve onu defnettî. Definden hemen sonra “Onlardan ölmüş hiçbirinin üzerine asla namaz kılma!” (Tevbe, 9/84) ayeti nazil olduktan sonra bir daha münafıkların cenaze namazına iştirak etmedi. Bk. Vâkidî, *Kitâbu’l-Meğâzi*, 3: 1057-58.; Buhârî, “Cenâiz”, 23.; Müslim, *Fedâilu’s-Sahâbe*, 2.; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *el-Câmiu’l-Kebîr* (Beyrut: Dâru’l-Garbu’l-İslâm, 1996). “Tefsîr”, 9.

²⁶ Tirmizî, “Tefsîr”, 9.

fethinden sonra Hevâzin ve Sakîf kabileleri, Müslümanlarla savaş yapmak üzere aralarında anlaşmışlar ve Huneyn bölgesine gelmişlerdi (8/630). Bu durumdan haberdar olan Allah Resûlü de ashabıyla birlikte oraya gitmişti. Müslümanlar, sayı olarak hasımlarından daha fazla olmalarına rağmen savaşın başlangıcında zor anlar yaşamışlardı. Sahâbilerin çoğu Hz. Peygamber'i savaş meydanında yalnız bırakmışlardı. İşte bu sırada Milhân'ın kızı Ümmü Süleym: “Ey Allah'ın Resûlü! Müslüman olduktan sonra kaçıp seni perişan durumda bırakan bu adamları gördün mü? Allah sana fırsat verirse bunları affetme! Müşrikleri öldürdüğün gibi onları da öldür.” demişti. Hz. Peygamber, Ümmü Süleym'in bu telkinlerine itibar etmemiş ve ona, “Ey Ümmü Süleym! Allah bana kâfidir. Allah'ın affı daha geniştir.”²⁷ diyerek yanlış yapsalar da sahâbilerine karşı affedici olmuştur. Öte yandan Huneyn Savaşı'nın başlangıcında Müslümanların dağıldığını gören, iman etmiş fakat imanı tam yerleşmemiş olan Ebû Süfyan, Müslümanlarla alay etmiş, onların aleyhine konuşmuş ve sahâbilerin öfkelenmesine vesile olmuştur. Buna rağmen Allah Resûlü (s.a.s.), Ebû Süfyan'ın olumsuz söz ve davranışları karşısında herhangi bir şey dememiş ve onu kazanmaya çalışmıştır.²⁸

Hicretten sonra Medine'de münafıklar olarak bilinen bir grup oluştu. Bunlar her fırsatta Allah Resûlü'ne saygısızlıkta bulunuyor ve eziyet etmeye devam ediyorlardı. Ancak Hz. Peygamber, bunlara karşı da sabırlı oluyor ve onları kazanmaya çalışıyordu. Nitekim Ci'râne'de ganimetleri dağıttığı sırada Zü'l-Huveysıra et-Temîmî, Resûlüllah'ın (s.a.s.) yanına gelerek: “Adaletli ol ey Muhammed!” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.): “Ben adaletli olmazsam kim adaletli olur. Şayet adil olmazsam helak olur, hüsrana uğrarım.” diye karşılık verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer: “Ey Allah'ın Resûlü! Bana izin ver bu münafığı öldüreyim.” dese de Hz. Peygamber (s.a.s.), izin vermedi.²⁹ Aynı şekilde Ci'râne'de ganimetler dağıtıldığında münafıklardan biri: “Bu mallarla Allah rızası hedeflenmiyor.” dedi. Abdullah b. Mes'ûd, münafığın bu sözünü Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ulaştırdı. Allah Resûlü (s.a.s.), bu duruma o kadar üzüldü ki yüzünün rengi değişti ve “Allah kardeşim Musa'ya rahmet etsin. O bundan daha fazlasıyla eziyete uğradı da sabretti.” demekle yetindi.³⁰ Öte yandan Hz. Peygamber'in (s.a.s.) üzerinde Necran kumaşından yapılmış kalın yakalı bir elbise bulunduğu bir esnada bedevilerden biri, ona yaklaşarak elbisesinden kuvvetli bir şekilde tutup çaktı. Öyle ki çekilen elbise Allah Resûlü'nün (s.a.s.) ensesinde iz bıraktı. Ardından şöyle seslendi: “Ey Muhammed! Allah'ın malından bana da ver.” Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.), o bedeviye olumsuz bir şey söyle-

²⁷ Vâkidî, *Kitâbu'l-Meğâzi*, 3: 903-904.

²⁸ Vâkidî, *Kitâbu'l-Meğâzi*, 3: 910.; İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, 4: 87.

²⁹ Ebu'l-Huseyn Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbüri, *Sahîh'u-Muslim*, (Riyad: Dâr'u-Taybe, 2006), Zekât, 47.

³⁰ Vâkidî, *Kitâbu'l-Meğâzi*, 3: 949.

mediği gibi gülümseyerek kendisine bir şeyler verilmesini istedi.³¹ Nezaket sahibi Hz. Peygamber (s.a.s.), kaba ve uygunsuz davranışlar karşısında tahammül eder ve bunları büyük bir olgunlukla karşılardı. Dayanılması güç söz ve davranışlar karşısında bile yüzünden tebensüm eksik olmazdı.³²

Olayların içyüzünü anlamayıp Allah Resûlü hakkında farklı düşünen bazı sahâbîler olmuştur. Allah Resûlü de olayların mahiyetini kendilerine anlatarak bu tür yanlış düşüncelerin önüne geçmeye çalışmıştır. Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.), Huneyn Savaşı'nda elde edilen ganimetlerden bir kısmını Mekke'nin fethinden sonra Müslüman olmuş ancak İslâm davetini henüz benimsememiş kişilere beytülmalin hissesinden belli miktarda vererek onların kalplerini kazanmaya çalışmıştı. Allah Resûlü'nün (s.a.s.) yeni Müslüman olan kişilere fazla pay vermesi ile ilgili taktiğini anlamayan ve bu durumdan rahatsız olan bazı sahâbîler vardı. Bunlardan biri de Sa'd b. Ebî Vakkas'tı. Sa'd, bu rahatsızlığını Hz. Peygamber'e (s.a.s.) iletince Allah Resûlü (s.a.s.) de "Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki sonradan Müslüman olanlara daha fazla pay vermemin sebebi, onların kalplerini kazanmaktır. Yoksa daha önce Müslüman olanlar, yeryüzünü dolduran her şeyden daha hayırlıdır." dedi.³³

Allah Resûlü'nün (s.a.s.) yeni Müslüman olmuş veya Müslüman olma eğiliminde olan bazı kişilere belirli miktarda mal vermesini tam anlamayanlardan bazıları da ensardan bir gruptu. Zira onlar, Hz. Peygamber'in bazılarına verdiği atiyyelerden rahatsız olmuş ve bu durum onları kırgınlığa ve üzüntüye sevk etmiştir. Ensarı bu şekilde düşünmeye yönelten asıl sebep ise beytülmalin hissesinden dağıtılan malların büyük çoğunluğunun Kureyşliler'e dağıtılması ve kendilerine bir şeyin verilmemesidir.³⁴ Bunun için ensardan olan grup: "Resûlüllah (s.a.s.) kavmine kavuştu ve bizi unuttu. Savaş zamanı ashabıyız fakat ganimet taksiminde ise onun aşireti ve kavmi önde duruyor...³⁵ Eğer bu şekilde yapılan taksimat Allah'tan ise sabredeceğiz şayet Resûlüllah'ın (s.a.s.) görüşünden kaynaklanıyorsa onu kınarız." dediler. Bu şekilde yapılan konuşmalar Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kulağına gitmiş ve son derece rahatsız olmuştur. Hatta o derece rahatsız olmuştur ki bu durum

³¹ Buhârî, "Libas", 18.

³² Bayram Ali Çetinkaya, "Küresel Şiddet Karşısında Sevgi Peygamberi ve İdeal İnsan Hz. Muhammed", *Diyanet İlmî Dergi* 42/2 (2006): 37.

³³ Vâkidî, *Kitâbu'l-Meğâzi*, 3: 948.

³⁴ Kureyşlilere verilen yardım hakkında bk. Vâkidî, *Kitâbu'l-Meğâzi*, 3: 948.

³⁵ Vâkidî, *Kitâbu'l-Meğâzi*, 3: 1119-20.; Medinelî Müslümanların Hz. Peygamber hakkında sarf ettiği sözler hakkında birbirinden farklı rivayetler bulunmaktadır. Mesela "Savaşanlara vermiyor, savaşmayanlara ise veriyor." Bk. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Müsned* (Kahire: Dâru'l-Hadis, 1995), 3/157, 169.; "Kanları kılıçlarımızdan damlıyor, ganimetlerimiz ise Kureyşlilere veriliyor." Bk. Buhârî, *Menâkıbu'l-Ensar*, 1.; "Kureyşlilere veriyor da bizi bırakıyor." Bk. Muslim, "Zekât", 46.

yüzüne yansımıştır.³⁶ Allah Resûlü (s.a.s.), böyle bir durumda bile öfkesine hâkim olmuş ve yapılan uygulamaların sebebini karşı tarafı kırmadan, dökmeden ve rencide etmeden izah ederek onları sakinleştirmeye çalışmıştır.

Allah Resûlü (s.a.s.), kaba ve kırıcı bir dil kullanmadığı gibi sahâbîlerini de bu konuda uyarmıştır. Zira insanların birbirlerine karşı kullandıkları uygunsuz dil, kişinin onurunu zedelemekte ve onu rencide etmektedir. Nitekim bir defasında sert mizacıyla tanınan Ebû Zer el-Gıfârî, Bilâl-i Habeşî'ye “kara kadının oğlu” ifadesini kullanmış ve bu söz Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kulağına gitmiştir. Allah Resûlü (s.a.s.): “Sen anasından dolayı mı onu ayıpladın demek ki sende hâlâ cahiliye kalıntısı var.” diyerek Ebû Zer'i ikaz etmiştir.³⁷

Hz. Peygamber, ashâbına karşı göstermiş olduğu tavrın ve kullandığı üslubun bir benzerini de ailesine karşı kullanmıştır. Zira hemen hemen her ailede birtakım problemlerin olması kaçınılmazdır. Allah Resûlü'nün ailesinde de bazen istenmeyen hadiseler olmuştur. Ancak Allah Resûlü eşlerine gerek kendisine karşı gerekse kendi aralarında kullandıkları üsluba dikkat etmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Hz. Peygamber, sağlam bir ailenin temel ilkelerini hayatındaki örneklerle ortaya koymuştur. Bu konuda bazı ilkeler aile hayatının temelini oluşturmuştur.³⁸

Hz. Peygamber (s.a.s.), ailesine karşı kaba ve kırıcı söz kullanmadığı gibi eşlerinin birbirlerine yönelik incitici söylemlerinden rahatsız olduğunu her fırsatta dile getirmiştir. Nitekim rivayet edildiğine göre Hz. Aişe ile Hz. Hafsa, Hz. Safiyye'ye: “Yahudi kızı” diyerek onu rencide etmişlerdi.³⁹ Bu olaydan haberdar olan Allah Resûlü (s.a.s.), olayın müsebbibi olan eşlerini uyarılmış ve bu tür söylemleri tekrarlamamaları gerektiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda kötü söz söyleyen kişilere karşılık nasıl muamele edilmesi gerektiği hakkında bilgiler vermiştir. Zira Hz. Aişe ve Hz. Hafsa'nın hoş olmayan sözlerine muhatap olan Hz. Safiyye'ye, “Onlara eşim Muhammed, babam Hârûn ve amcam da Mûsâ'dır deseydin ya”⁴⁰ diyerek Hz. Safiyye'yi teselli etmiş ve ona yol göstermiştir.

³⁶ Hz. Peygamber'in ensarla geçen diyalogu hakkında geniş bilgi için bk. Vâkidî, *Kitâbu'l-Meğâzi*, 3: 1119-20.

³⁷ Ebû Zer, Hz. Bilâl'e söylediği sözlerden çok pişman olmuş ve yanağını yere koyarak: “Bilâl ayağını başımın üzerine basmadan başımı yerden kaldırmayacağım.” diyerek kendisinden özür dilemiştir.; Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahihü'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2003), İman, 22.

³⁸ Cuma Karan, “Modern Ailenin Çıkmazları ve İslam Ailesi”, *İlahiyat Akademi Dergisi* 8 (2020): 142-149.

³⁹ İbn Sa'd, *Kitâbü'l-Tabakâti'l-kebir*, 10: 93, 123, 124.

⁴⁰ Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ et-Tirmizî, *el-Câmiu'l-kebir* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâm, t.y.), Menâkıb, 63.; Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkidî, *Kitâbu'l-Meğâzi* (Beyrut: Dâru'l-A'lemî, 1989), 2: 675.; İbn Sa'd, *Kitâbü'l-Tabakâti'l-kebir*, 10: 123.

Eşler arasında kıskançlık, her ailede olduğu gibi Allah Resûlü'nün ailesinde de vardı. Ancak o, bu olaylara pek ehemmiyet vermemiştir. Rivayet edildiğine göre günün birinde Allah Resûlü, Hz. Aişe'ye uğramış, Hz. Aişe de ona: “Gün boyunca neredeydin?” diyerek sesini yükseltmişti. O da Ümmü Seleme'nin yanında olduğunu söyleyince Hz. Aişe: “Ümmü Seleme'ye doymadın mı?” şeklinde karşılık vermiştir. Bunun üzerine Allah Resûlü, Hz. Aişe'nin kızgınlığı ve kıskançlığı karşısında sadece gülümsedi.⁴¹

2. MÜŞRİKLER KARŞISINDAKİ TUTUMU

Hız. Peygamber'in yetiştiği toplumda halk, farklı sınıflara ayrılmıştı. Sınıflar arasındaki ayrışmanın birçok boyutu bulunmaktaydı.⁴² Bunlardan biri de fikrî ayrışmaydı. Hız. Peygamber (s.a.s.), kabilelerin birbirlerine üstünlük tasladığı bir ortamda, insanlar arasında herhangi bir ayırım gözetmemiş ve onları kabile merkezli değil, insan olma yönüyle muhatap kabul etmiştir.⁴³

Nübüvvetten önce Mekkeli müşriklerle Allah Resûlü (s.a.s.) arasında herhangi bir sıkıntı bulunmuyordu. Ancak Hız. Peygamber, İslâmiyet'i tebliğ etmeye ve özellikle onların ilahları hakkında olumsuz ifadeler kullanmaya başlayınca durum değişti. Daha önce Hız. Peygamber'e karşı ılımlı olan Mekkeli müşrikler, karalama kampanyasını başlatarak hem sözlü hem de fiili saldırılarda bulundular. Önce alay edip küçümsediler.⁴⁴ Ardından büyücülük,⁴⁵ kâhinlik⁴⁶ ve şairlikle⁴⁷ itham ettiler. Bu da yetmedi deli⁴⁸ ve yalancı⁴⁹ olduğunu söylediler. Hatta “Kur'ân'ı kendisi uyduruyor.” (A h-kâf, 46/8.) yakıştırmasında dahi bulundular. Ancak Allah Resûlü (s.a.s.), onların kendisi hakkında söylediklerine çok üzülse de sabırla tahammül etti ve tebliğ faaliyetine devam etti.

Allah Resûlü, tebliğ faaliyetlerine başladığı ilk günden vefat edinceye

⁴¹ Hız. Aişe'nin Allah Resûlü'ne söyledikleri hakkında bk. İbn Sa'd, *Kitâbü't-Takâtî'l-kebîr*, 10: 78.

⁴² Muhammed Süheyl Takkuş Takkuş, *Târîhu'l-'arab kable'l-İslâm* (Beyrut: Dârü'n-Nefâis, 2009), 169 vd.

⁴³ Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 14/349.

⁴⁴ Şüphesiz ki senden önceki peygamberlerle de alay edildi ancak ben inkâr edenleri bir süre serbest bıraktım, sonra da onları yakalarım... Ra'd, 12/32.; Ayrıca bk. Enbiyâ, 21/36.

⁴⁵ Bu sadece öğretilen gelen bir sihiridir. Bu Kur'ân yalnızca bir insan sözüdür. Müddesir, 74/24-25.; Ayrıca bk. Zuhuruf, 43/30.; Sâd, 38/4.; Enbiya, 21/3.

⁴⁶ Hüd, 11/7.

⁴⁷ Sâffât, 37/35-37.; Yasîn, 36/69, 96.

⁴⁸ Nerede onlarda öğüt almak? Oysa kendilerine (gerçeği) açıklayan bir peygamber gelmişti. Sonra ondan yüz çevirdiler ve “Bu, kendilerine bazı şeyler öğütlenmiş biri, bir deli!” dediler. Duhân, 44/13-14.

⁴⁹ Sebe', 34/43.

kadar bu işi engellemek isteyenler vardı. Özellikle tebliğın ilk safhası olan Mekke’de durum daha da vahimdi. Allah Resûlü, her türlü saldırılara maruz kalıyordu. Ona bunu reva görenlerden biri de Ebû Cehil idi. Rivayet edildiğine göre Ebû Cehil, Safâ Tepesi civarında Allah Resûlü’ne denk geldiğinde ağza alınmayacak sözler sarf edip sövdü ve hakarete bulundu. Bunun karşısında Allah Resûlü (s.a.s.) ise hiçbir şey söylemeden yoluna devam etti.⁵⁰

Hız. Peygamber, tebliğ faaliyeti esnasında maruz kaldığı gayri ahlâkî davranışlara aynı şekilde karşılık vermemiş ve son nefesine kadar da bu şekilde hareket etmiştir. Onun hayatında muhataplarına yönelik baskı, zorlama ve şiddete dayalı bir tebliğ faaliyeti yürüttüğüne dair herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Nitekim Sakîf halkını İslâmiyet’e davet etmek amacıyla Taif’e gitmiş ancak Sakîfliler, kedisine sadece hakaret ve alay etmekle kalmamış, *ayak takımı* olarak nitelenen kimseler vasıtasıyla ona bizzat fiili saldırıda bulunmuşlardır.⁵¹ Hız. Peygamber, kendisine yapılan bu saldırı karşısında affetme yolunu tercih etmiş ve Tâif halkının helaki için değil, ıslahına dua etmiştir.⁵²

Hız. Peygamber’in (s.a.s.) Mekke’de İslâmiyet’i tebliğ ettiği yıllarda Kureyş kabilesi, onun tebliğine istenilen düzeyde karşılık vermedi. O da Kabe’yi ziyaret etmek amacıyla Mekke’ye gelen kabilelerle görüşmeye karar verdi. Bu kabilelerden biri o dönem itibarıyla Arapların en büyük kabilelerinden biri sayılan ve Kureyşle daha önce iyi münasebetleri olmasına rağmen sonradan bazı nedenlerden dolayı ilişkileri bozulan Benî Âmr b. Sa’saa kabilesiydi. Allah Resûlü (s.a.s.), bu kabile mensuplarının yanına gidip Allah tarafından gönderilen elçi olduğunu söyleyerek onları Müslüman olmaya davet etti. Benî Âmr b. Sa’saa kabilesine mensup olanlar ise Hız. Peygamber’in tebliğine olumlu yaklaşmak yerine saltanat peşindeydiler. Bu amaçla Allah Resûlü ile pazarlık yapmaya başlayarak şöyle dediler: “Şayet biz sana biat etsek ve Allah seni muhaliflerine galip kılrsa senden sonra idare bize geçer mi?” Bunun üzerine Hız. Peygamber (s.a.s.), “İdare Allah’a mahsustur. O dilediği kişilere bunu verir.” diyerek kendisinin sadece bir tebliğci olduğunu onlara nazik bir dille izah etti. Benî Âmr b. Sa’saa kabilesi mensupları ise “Araplara karşı sana siper olalım sen onlara karşısında muzaffer olduktan sonra idare bizden başkasına geçsin öyle mi? Bu kabul edilecek bir durum değildir. Dolayısıyla senin dediklerine ihtiyacımız yoktur.” diyerek sert bir dille tepki gösterdiler. Allah Resûlü (s.a.s.) ise onların bu sert ve kaba söylemleri karşısında herhangi bir tepki göstermedi.⁵³

Allah Resûlü (s.a.s.), kendisine kin besleyen ve varlığına bile tahammül

⁵⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretu’n-nebeviyye*, 1: 321-322.

⁵¹ Ebu’l-Fida İsmail b. Ömer b. Kesîr, *es-Sîretu’n-nebeviyye* (Beyrut: 1976), 2: 149.

⁵² İbn Hişâm, *es-Sîretu’n-nebeviyye* 2: 67-68.

⁵³ İbn Hişâm, *es-Sîretu’n-nebeviyye*, 2: 73.

etmeyen bazı kişiler karşısında da müspet tavrında en ufak bir değişiklik yapmamıştır. Medine'ye geldiği ilk günden itibaren onun varlığından hoşnut olmayanlar, bazen gizli bazen de alenî bir şekilde öfkelerini dile getiriyorlardı. Bunların içerisinde en dikkat çeken ise münafıkların reisi olarak kabul edilen Abdullah b. Ubey b. Selûl idi. Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.), Medine'ye geldiğinde ashâb, kendisinden Abdullah b. Ubey'i ziyaret edip İslâmiyet'e davet etmesini istediler. Allah Resûlü (s.a.s.) de onları kırmadı ve bir merkep bularak bazı arkadaşlarıyla onu ziyarete gitti. Abdullah, kendi evinin önüne misafir olarak gelen Allah Resûlü'nü kaba sözlerle karşıladı. Yüksek bir sesle, "vallahi merkebinin kokusu beni rahatsız ediyor, bana yaklaşma!" diyerek Allah Resûlü'ne (s.a.s.) tepki gösterdi. Onun bu tepkisine dayanamayan bazı sahabîler, İbn Ubey'e anladığı dilden karşılık verseler de Allah Resûlü (s.a.s.), onları sakinleştirdi ve İbn Ubey hakkında olumsuz bir söz söylemeyip geri döndü.⁵⁴

Allah Resûlü (s.a.s.), Mekkeli müşriklere İslâmiyet'i tebliğ etmeye başladığı dönemlerde hem fiili hem de psikolojik işkenceye maruz kalmıştır. Daha sonra Medine'ye hicretle birlikte Müslümanlar güçlenmişler hatta Bedir Savaşı'ndan sonra bazı müşrikleri esir etmişlerdi. Bunlar arasında daha önce Allah Resûlü ve ashabına Mekke'de eziyet edenlerden biri olan Ümeyr b. Vehb'in oğlu Vehb de vardı. Ümeyr, oğlunu Müslümanlardan kurtarmak için Hz. Peygamber'i öldürmeye yemin etmiş ve bu amaçla Medine'ye gelmişti. Mescitte Allah Resûlü ile karşı karşıya gelince Allah Resûlü (s.a.s.), kendisine niçin geldiğini sordu. O da asıl maksadını gizleyerek "Elinizde bulunan oğluma iyi bakmanız için geldim." dedi. Hz. Peygamber de onun niçin geldiğini hatta Mekke'de Safvân b. Ümeyye ile neler konuşup planladıklarını haber verince Ümeyr çok şaşırıp ve Müslüman olmaya karar verdi.⁵⁵ Hz. Peygamber, Ümeyr'in kendisini öldürmek amacıyla geldiğini ve daha önce yaptıklarını bilmesine rağmen onu affetmiş ve onun hidayetine vesile olmuştur. Öte yandan Hz. Peygamber (s.a.s.), Mekke'nin fethi esnasında Kâbe'ye girdiğinde yanında Bilâl de vardı. Ezan okuması için ona talimat verdi. Bilâl, ezan okumaya başlayınca Ebû Süfyân b. Harb, Attâb b. Esîd ve Hâris b. Hişâm, Kâbe'nin avlusunda oturuyorlardı. Attâb: "Allah, babam Esîd'i korumuş olmalı ki bu duruma şahit olmadı."⁵⁶ Hâris b. Hişâm: "Muhammed, müezzinlik için bu siyah kargadan başka adam mı bulamadı?"⁵⁷ Ebû Süfyân da: "Ben bir şey demem kimse olmasa da şu çakıllar ona haber verir." dedi. Daha sonra Hz. Pey-

⁵⁴ Buhârî, "Sulh", 1.; Muslim, "Cihad ve Siyer", 40.

⁵⁵ Olayın detayları hakkında bk. İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, 2: 302-303.; Vâkidî, *Kitâbu'l-Meğâzi*, 1: 125.

⁵⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, 4: 56.

⁵⁷ Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdülbaki ez-Zerkânî, *Şerhu'l-Allame ez-Zerkânî Ale'l-Mevahibi'l-Ledünniyye* (Beyrut: Darü'l Kütübi'l İlmîyye, 1996), 10: 113.

gamber (s.a.s.), söz konusu kişilerle karşılaştı, onların ne dediklerini bilmesine rağmen kendilerine olumsuz manada herhangi bir şey söylemedi.⁵⁸ Bu durum Allah Resûlü'nün insanların hidayete ermelerine vesile olmak için yoğun çaba gösterdiğinin delilidir. Dolayısıyla insanlar, Müslüman olmadan önce hangi fikir ve düşünceye sahip olurlarsa olsunlar, Müslüman olduktan sonra geçmiş yaşantının bir önemini olmadığı anlamına geliyordu.⁵⁹ Allah Resûlü (s.a.s.), Attâb b. Esîd ve arkadaşlarını cezalandırmak bir yana bilakis maddi makam vererek onları onurlandırdı. Bunun en güzel delili ise Mekke'nin fethinden sonra Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Attâb b. Esîd'i Mekke valisi olarak tayin etmesidir.⁶⁰

Allah Resûlü'nün (s.a.s.) muhataplarını öfkelen direrek İslâm dininden uzaklaştırmasına gönlü razı olmuyordu. onun bütün hedefi, inanmayanları imha etmek değil kazanmaktı. Bu amaç doğrultusunda kaba ve sert söylemlerin, muhataplarının kalplerini rencide ettiğini bildiğinden onlara karşı yumuşak bir dil kullanmayı tercih etmiş, sahâbîlerini de bu konuda uyarmıştır. Hatta sert davranan bazı sahâbîlerini ciddi manada uyarmıştır. Nitekim Mekke'nin fethi esnasında sahâbîlerden biri olan Sa'd b. Übâde, müşriklere hitaben: “Bugün kahramanlık günüdür. Bugün hürmetlerin hiçe indiği bir gündür.” demiştir. Sa'd'ın bu sözlerinden haberdar olan merhamet peygamberi, son derece üzülmüş ve sancağı ondan alarak oğlu Kays'a vermiştir.⁶¹ Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sancağı Sa'd'dan alarak bir başkasına değil de onun oğluna vermesi son derece manidardır. Zira sancağı bir başkasına verseydi Sa'd'ın kalbi kırılabilirdi. Hz. Peygamber, sancağı babadan alıp oğluna vererek bir taraftan Sa'd'ın söylemlerinin doğru olmadığını bildirmiş öbür taraftan da kırgınlığa meydan vermeden olayı çözmeye çalışmıştır. Hz. Peygamber (s.a.s.), Mekke'yi kan dökmeden fethetmek istiyordu. Bunun için kan dökmeye vesile olabilecek bütün hal, hareket ve söylemlerden sahâbîleri uzak tutmak istemiştir.

⁵⁸ İbn Hişam, *es-Siretu'n-nebeviyye*, 4: 56.

⁵⁹ Furkan sûresi, 70. âyet bu durumu kanıtlar niteliktedir. “Ancak tövbe ve iman edip iyi davranışta bulunanlar başkadır; Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir.”

⁶⁰ Ebû Ubeyd Kasım b. Sellam, *Kitâbü'l-Emvâl* (Beyrut: Darü's-Şuruk, 1989), 161-62.; Vâkidî, *Kitâbu'l-Meğâzi*, 3: 889.; Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mulûk*, 3: 75.; İzzuddin Ebû'l Hasan Ali b. Muhammed İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gabe fi marifeti's-sahâbe* (Beyrut: Darü'l Kütübi'l İlmiyye, 1994), 812.; Makrizî, *İmtâu'l-esmâ'*, 2: 10, 36.; Allah Resûlü'nün Attâb b. Esîd'i hangi şartlarda vali yaptığı ve ona ne kadar maaş verdiği hakkında geniş bilgi için bk. Abdülkerim Öner, *Beytülmâl Devlet Hazinesi* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2019), 57, 402.

⁶¹ Sa'd b. Übâde'nin Ebu Süfyan'a hitaben kullandığı sözler, kaynaklarda farklı varyantlarda aktarılmıştır. Bk. Vâkidî, *Kitâbu'l-Meğâzi*, 2: 821-822.; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4: 338.

3. FARKLI DİN MENSUPLARI KARŞISINDAKİ TUTUMU

İslâm dini, farklı inanç ve düşünce yapılarına mensup insanlara iyi muamelede bulunmayı ilke edinmiştir. Kur’ân-ı Kerim: “Eğer Rabbin dileyseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi elbette topyekûn iman ederlerdi. Böyle iken mümin olsunlar diye, insanları zorlayacak mısınız?” (Yûnus, 10/99)⁶², “O halde (Resûlüm), öğüt ver. Çünkü sen ancak öğüt vericisin. Onların üzerinde bir zorba değilsin.” (Gâşiye, 88/21-22.)⁶³, “Eğer yüz çevirirlerse, bilesin ki biz seni onların üzerine bekçi göndermedik. Sana düşen sadece duyurmaktır.” (Şûra, 42/48.)⁶⁴ mealindeki âyetler, farklı din mensuplarına karşı nasıl davranılması gerektiği hakkında bir çerçeve çizmiştir.

Allah Resûlü’nün hayatı müsamaha örnekleriyle doludur. O, bu hususta herhangi bir dine mensubiyeti öncelememiş, insan olmayı inancın önünde tutmuştur. Zira insanlığın olmadığı yerde din de olamaz. Dolayısıyla kendisi gibi inanmayanlara din ve vicdan hürriyeti tanımıştır. Bu vesileyle onlarla birlikte yaşamak için ortak metinler bile hazırlamıştır.

Hız. Peygamber (s.a.s.), insanlara İslâmiyet’i tebliğ etmeye başladığında Kur’ân’dan aldığı öğütle hikmet yolunu tutmuş, kırıcı ifadelerden uzak durmuştur. Zira “Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et.” (Nahl, 16/125.)⁶⁵ âyetini rehber edinmiştir.

Hız. Peygamber (s.a.s.), İslâm dinini tebliğ ettiğinde yumuşak bir üslup kullanmış ve bu sayede inancın insanların kalplerine yerleşmesine vesile olmuştur. Nitekim Kur’ân-ı Kerim, Allah Resûlü’nün bu tebliğ metodunu şu şekilde ifade etmiştir: “Allah’ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi...” (Âli İmrân, 3/159.)⁶⁶ Zor kullanarak insanları bir araya getirmek mümkün değildir. Bunun için Allah Resûlü (s.a.s.), davette tatlı dil ve ikna metodunu en güzel şekilde kullanarak insanların kalbine girmeye çalışmıştır. Zira baskıyla insanlara belli bir noktaya kadar hükmedilebilir. Bu tür uygulamalar, insanları ikiyüzlülüğe iter ve geçici olarak davranış değişikliğine yol açar.

Allah Resûlü (s.a.s.), başta Yahudi ve Hıristiyanlar olmak üzere diğer din mensuplarıyla dostane ilişkilerde bulunmuş, onların inançlarına müdahil olmamış ve bu hususta “Dinde zorlama yoktur.” (Bakara, 2/256.)⁶⁷ ilkesine göre hareket etmiştir. Aynı şekilde “Sizin dininiz size, benim dinim de banadır.” (Kâfirûn, 109/6.)⁶⁸ âyet-i kerîmesi, bu konuda herhangi bir baskının

⁶² Yûnus, 10/99.

⁶³ Gâşiye, 88/21-22.

⁶⁴ Şûra, 42/48.

⁶⁵ Nahl, 16/125.

⁶⁶ Âli İmrân, 3/159.

⁶⁷ Bakara, 2/256.

⁶⁸ Kâfirûn, 109/6

olamayacağıının delilidir. Öte yandan Allah Teâlâ, “Size Rabbinizden gerçek gelmiştir. Artık kim doğru yola girerse ancak kendisi için girer. Kim de saparsa ancak kendi aleyhine sapar.” (Yûnus, 10/108).⁶⁹ diyerek insanın özgür iradesine seslenmiştir.

Kur’ân’ın din seçme hususunda insanları muhayyer bırakması ve herhangi bir zorlamaya tabi tutmaması, beşerî münasebetler konusuna da şamil olmuştur. Zira yaşayan Kur’ân olan Allah Resûlü, bulunduğu ortamda insanların hayat şartlarına pek müdahil olmamış ve bu konuda son derece ölçülü davranmıştır. Nitekim Allah Resûlü (s.a.s.), hicretten sonra Medine’ye geldiğinde burada meskûn bulunan ve Hz. Peygamber’in (s.a.s.) gelmesinden pek memnun olmayan Yahudilerle iyi ilişkilerde bulunmanın sinyallerini vermiş ve onlarla anlaşma zeminini aramıştır. Hatta bir defasında Hz. Peygamber (s.a.s.), ashâbıyla oturduğu bir esnada Yahudilere ait bir cenaze önlerinden götürüldüğünde ayağa kalkmış ve cenazeye saygı göstermiştir ve bu şekilde saygı göstermeyi de ashâbına tavsiye etmiştir.⁷⁰

Allah Resûlü’nün (s.a.s.), Medine’ye gittikten sonra yaptığı ilk işlerden biri de orada bulunan kabilelerin bir arada yaşamaları için bir vesika hazırlamak oldu. Kayıtlara Medine Vesikası olarak geçen bu uygulamanın en önemli özelliklerinden biri de taraflara din, düşünce ve vicdan hürriyeti sunmasıdır. Şehir halkını teşkil eden kabileler, dış güçlerin saldırılarına karşı birlikte hareket edecekler fakat herkes istediği dine göre yaşamını sürdürecektir, hiç kimse bir başkasının dinini benimsemek zorunda kalmayacaktı.⁷¹ Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Medine’deki gayrimüslimlerin dinlerini yaşama noktasında baskı kurduğuna ve onları zorladığına dair en ufak bir veriye sahip değiliz.

Hz. Peygamber (s.a.s.), farklı dinlere mensup insanların ibadetlerini rahat bir şekilde yerine getirebilmeleri için olanak sağlıyor ve bizzat onlara yer tahsis ediyordu.⁷² Buna en güzel örnek Necran Hıristiyanlarının mescitte ibadetlerini yapabilmeleri için onlara uygun ortam oluşturmasıdır. Rivayet edildiğine göre, Hicri 9. yılında Necran Hıristiyanları, Hz. Peygamber ile görüşmek için Medine’ye geldiler. Bunların içerisinde din adamları da vardı. Hz. Peygamber (s.a.s.), onları öğle vakti kabul etti. Aradan belli bir zaman geçtikten sonra heyet, Hz. Peygamber’e (s.a.s.) ibadet vakitlerinin geldiğini bildirerek izin istediler. Sahâbîlerin tepkilerine rağmen Allah Resûlü (s.a.s.), onlara izin verdi ve ibadetlerini rahat bir şekilde yapabilmeleri için mescidi onlara tahsis etti. Onlar da mescitte doğu tarafına yönelerek ibadetlerini yerine getirdiler.⁷³

⁶⁹ Yûnus, 10/108.

⁷⁰ Buhârî, “Cenâiz”, 49.; Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 47.

⁷¹ Medine Sözleşmesi hakkında geniş bilgi için bk. Muhammad Hamidullah (çev. Vecdi Akyüz), *İslâm Anayasa Hukuku* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2012), 153-54.

⁷² Levent Öztürk, *İslâm Toplumunda Hıristiyanlar*, 1. Basım, Tarih kitaplığı (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012), 130, 157 vd.

⁷³ İbn Sa’d, *Kitâbü’l-Tabakâti’l-kebir*, 1/307.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Yahudiler hakkında kullandığı en sert ifade, onların kendisine yönelik sarf ettiği söze misliyle karşılık vermesidir. Bunu yaparken bile nezaketi elden bırakmamış, sabırlı olmayı tercih etmiş ve öfkesini yenmeye çalışmıştır. Rivayet edildiğine göre Yahudilerden bir grup, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) huzuruna gider ve selam yerine "Ölüm senin üzerine olsun" anlamına gelen bir ifade kullanırlar. Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.s.): "Sizin de üzerinize olsun." karşılığını verir. Hz. Aişe bu duruma şahit olur ve Yahudiler hakkında hoş olmayan sözler sarf eder. Allah Resûlü (s.a.s.) ise Hz. Aişe'ye: "Ya Aişe! Onlar hakkında yumuşak ve nezaketli ol. Çirkin sözlerden sakın. Çünkü Allah, bütün işlerde yumuşaklıkla muamele edilmesini sever." dedi. Hz. Aişe ise: "Onların sana neler söylediğini duymadın mı?" sözüne karşı Allah Resûlü (s.a.s.): "Duydum ama benim de onlara nasıl karşılık verdiğimi işittin."⁷⁴ diyerek muhatapları gayrimüslim bile olsalar nezaketi elden bırakmamak gerektiğini vurgulamıştır.

4. HUKUKUNUN İHLALİNE KARŞI TUTUMU

Allah Resûlü (s.a.s.), hak ve hukukun ihlal edildiği durumlar karşısında kayıtsız kalmamış ve toplumun huzurunu bozmaya çalışan kim olursa olsun gereken cezayı vermiştir. Zira haksızlığa uğrayanların hukukunu korumamak ve haksızlık yapanlara karşı göz yummak, haksızlığa rıza göstermek anlamına gelmektedir. Bu da âlemlere rahmet olarak gönderilen⁷⁵ bir peygamberin hayat anlayışıyla bağdaşamaz. Birey ve topluma karşı işlenen suçları hoş görmek ve bunlara kayıtsız kalmak, suça ve suçluya rıza göstermek anlamına gelir. Bundan dolayı yasa ihlalleri, kişilerin hukukunun çiğnenmesi ve inançlara saygısızlık karşısında tepkisiz kalınmaz.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.), şahsına karşı işlenen suçlar karşısında intikam hissi ile hareket etmediğini ve affetme yolunu tercih ettiğini yukarıda dile getirdik. Ancak Müslümanların genelini ilgilendiren ve İslâm dinine hakaret edenlere karşı aynı derecede müsamahakâr olmamıştır. Nitekim bazı kişiler, yaptıkları hatalar ve vahiy hakkında olumsuz söylemleri nedeniyle çevresinde bulunan kişilerin zihninde vahiy/Kur'ân hakkında olumsuz algı oluşturmaya çalışmışlardır.⁷⁶ Bunlardan biri Âmir b. Lüey kabilesinden Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh'tir. Abdullah, Medine'de bir müddet vahiy kâtipliğini yaptıktan sonra Mekke'ye gitmiş ve dinden dönmüştür.⁷⁷ Mekkelilere, "Kur'ân'ı, Muhammed'in söylediği gibi değil de istediğim gibi yazdım. Sizin dininiz onun dininden daha hayırlıdır." ifadesini kullanmıştır. Ayrıca Müslümanlar hakkında uygun olmayan ifadeler kullanmaya

⁷⁴ Buhârî, "Cihad ve Siyer", 98, "Edep", 35, 38.

⁷⁵ Enbiyâ, 21/107.

⁷⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, 4: 51.

⁷⁷ Halife b. Hayyât, *Târîhu Halife b. Hayyât*, 99.

başlamıştır. Böylece Abdullah gibi Müslümanların onurunu rencide eden her kim varsa Mekke'nin fethi esnasında Kâbe'nin örtüsüne de yapışsalar öldürülmeleri emredilmiştir.⁷⁸ Zira bunların işledikleri suçlar, bireysel olmaktan çıkıp bütün Müslümanların hukukunu çiğneme ve onurlarını zedeleme boyutuna varmaktaydı.

Allah Resûlü (s.a.s.), genel itibariyle olay ve söylemler karşısında sabırla hareket etmiş ve müsamahakâr olmayı tercih etmiştir. Bununla birlikte her söz ve davranış karşısında aynı tavrı sergilememiştir. Allah'ın hukukunun çiğnendiği veya herhangi bir şahsın onurunun zedelendiği durumlarda farklı bir tutum takınmıştır. Bu tür durumlarda hoşgöründen bahsedilemez. Nitekim Benî Mahzûm kabilesine mensup bir kadın hırsızlık yapmıştı. Suçu sabit olmasına rağmen cezasının affedilmesi için aracı olarak Üsâme b. Zeyd'i gönderenlere: "Kızım Fatıma da bu suçu işleyeydi onun elini keşerdim."⁷⁹ diyerek yapılan suçun cezasız kalamayacağını bildirmiştir.

Müslümanların genelinin zarar gördüğü bir ortamda suça bulaşan her kim varsa gereken cezayı almıştır. Bu konuda şahısların kabilesine veya dinine bakılmazdı. Allah Resûlü (s.a.s.), Medine'ye hicret ettiğinde Yahudi kabileleri bundan hoşnut olmadılar. Her fırsatta Müslümanları rahatsız etmeye başlayarak dilleriyle incitiyorlardı. Bunların içerisinde Yahudilerin meşhur şairi Ka'b b. Eşref⁸⁰ ve Ebû Râfi de bulunuyordu. Bu şahıslar, bir taraftan Müslümanların düşmanı olan müşriklerle ittifak ediyor öbür taraftan da söyledikleri şiirlerle Müslümanları rencide ediyorlardı. Bunun için Allah Resûlü, onların öldürülmesine hükmetti.⁸¹ Bazılarının iddia ettiği gibi söz konusu kişiler Yahudi oldukları için değil, Müslümanlara hakaret ettikleri için öldürülmüşlerdir.

Müslümanların hukukunu çiğneyerek onlara düşman olan ve öldürülmesi gerekenler sınıfına dâhil olanlar, yaptıklarından vazgeçerek pişman olup İslâm dinini tercih ettikleri takdirde Allah Resûlü (s.a.s.) tarafından affedilirlerdi. Zira bu tür insanlar Müslümanlara, hakaret edip dil uzatıyorlardı. Dolayısıyla Müslümanlığı tercih ettikleri takdirde bütün Müslümanlardan özür dileme anlamına geldiğinden bağışlanıyorlardı. Nitekim daha önce yazdığı şiirlerle Müslümanları hicveden ve öldürülmesi gerekenler arasında bulunan Ka'b b. Züheyr, yaptıklarından pişman olup af dilemiş, Allah Resûlü (s.a.s.) de kendisini affetmiştir.⁸²

⁷⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi'l-târih*, 2: 124.

⁷⁹ Buhârî, "Meğâzi", 53.; Müslim, "Hudûd", 2.

⁸⁰ Ka'b. Eşref'in nasıl öldürüldüğü hakkına geniş bilgi için bk. İbn Şihâb ez-Zührî, *el-Meğâzi*, 103.; İbn İshâk, *Siretu İbn İshâk*, 297-299.; İbn Sa'd, *Kitâbu'l-Tabakâti'l-kebir*, 2: 28 vd.; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4: 5 vd.

⁸¹ Geniş bilgi için bk. Vâkidî, *Kitâbu'l-Meğâzi*, 1/373, 375.; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4: 156-158.

⁸² Ka'b b. Züheyr'in Müslüman olması hakkında bk. İbn Hişâm, *es-Siretu'n-nebeviyye*, 4: 143 vd.; İbn Esîr, *el-Kâmil fi'l-târih*, 2: 146.

SONUÇ

Âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber (s.a.s.), insanlara karşı son derece nazık davranmış, kaba ve katı yürekli olmaktan kaçınmıştır. O, yüce ahlâkî tamamlamak için gönderilmiş ve bu ahlâkî ilkelerin özünü Kur'ân'dan almıştır. Bu ahlâkî ilkeleri, hayatı boyunca uygulamış ve çevresinde bulunan kişilere de hüsn-ü misal olmuştur.

Allah Resûlü (s.a.s.), insanların fikirlerine değer vermiş ve kendilerini ifade etmelerine olanak sağlamıştır. Herhangi bir konu hakkında vahiy bulunmuyorsa o konu hakkında ashâbın fikirlerine başvurmuş, hoşuna gitmese bile onları sonuna kadar dinlemiştir. Öte yandan Hz. Peygamber'in verdiği bir hükmü beğenmeyip onunla tartışan kişilere bile kötü bir söz söylememiş aksine onları sonuna kadar dinlemiş ve gereken izahatları yapmıştır.

Resûlullah, sadece dindaşlarına karşı değil, aynı zamanda farklı dinlere mensup insanların da fikirlerine tahammül etmiştir. Bir beşer olarak onlarla birlikte yaşamış ve çeşitli anlaşmalarda bulunmuştur. Hatta başka yerlerden Medine'ye gelen heyetlere, ibadetlerini rahat bir şekilde yapabilmeleri için uygun bir ortam hazırlamıştır. Çünkü o, insanların içinde bulunduğu psikolojik durumu, beslendikleri kaynakları ve yaşadıkları ortamın farkındaydı.

Hz. Peygamber (s.a.s.), şahsına karşı işlenen suçlar ve yapılan hakaretler hususunda affetme yolunu tercih etmiştir. Ancak İslâm dinine karşı yapılan eleştiri ve saldırılara karşı müsamahayla yaklaşmamıştır. Çünkü burada Allah'ın hukuku devreye girmiştir. Allah'ın hukukunun çiğnendiği yerde hoşgörüden bahsedilemez. Öte yandan bütün Müslümanların hukukunun çiğnendiği ve onurlarının zedelendiği durumlara tahammül etmemiş ve gereken yollara başvurmuştur.

KAYNAKÇA

Afzalur Rahman. *Sîret Ansiklopedisi*. Trc. Komisyon. İstanbul: İnkılâb Yayınları, 1996.

Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel. *Müsned*. Kahire: Dâru'l-Hadis, 1995.

Belâzurî, Ahmed b. Yahya b. Câbir b. Davud. *Ensâbu'l-eşraf*. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail . *el-Câmi 'u's-sahih*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2003.

Çetinkaya, Bayram Ali. "Küresel Şiddet Karşısında Sevgi Peygamberi ve İdeal İnsan Hz. Muhammed". *Diyanet İlmî Dergi* 42/2 (2006).

Ebû Dâvûd, Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as es-Sicistâni el-Ezdî. *Sünenu Ebî Dâvud*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâletu'l-Âlemiye, 2009.

Ebû Ubeyd el-Kasım b. Sellam, *Kitâbü'l-Emvâl*. Beyrut: Darü'ş-Şuruk, 1989.

Halîfe b. Hayyât, Ebû Amr Halîfe b. Hayyât b. Halîfe eş-Şeybânî el-Basrî. *Târîhu Halîfe b. Hayyât*. Riyad: Dâru Tayyibe, 1985.

İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *es-Sîretü'n-nebeviyye ve ahbâru'l-hulefâ*. Ed. Mehmet Azimli. Trc. Harun Bekiroğlu. 4 Cilt. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdulmelik İbn Hişâm. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. Beyrut: Dâru'l-Kitabu'l-Arabî, 1990.

İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr. *Sîretü İbn İshâk*. Thk. Muhammed Hamidullah. Konya: Hayra Hizmet Vakfı Neşriyat, 1981.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer b. Kesîr. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. 15 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Maârif, 1990.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer b. Kesîr. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1976.

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî ez-Zührî. *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*. 11 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 2001.

İbn Şihâb ez-Zührî, Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah İbn Şihâb ez-Zührî. *el-Meğâzî*. Ed. Mehmet Azimli. Trc. Mehmet Nur Akdoğan. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.

İbnü'l-Esîr, İzzuddin Ebü'l Hasan Ali b. Muhammed. *el-Kâmil fi't-târih*. Thk. Ömer Abdusselam et-Tedmirî. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l Kitâbi'l Arabiyye, 1417.

İbnü'l-Esîr, İzzuddin Ebü'l Hasan Ali b. Muhammed İbnü'l-Esîr. *Üs-dü'l-gabe fi marifeti's-sahabe*. Beyrut: Darü'l Kütubi'l İlmiyye, 1994.

Kâdî İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî. *eş-Şifâ' bi't-târîfi hukûki'l-Mustafâ*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1998.

Karabacak, Mustafa. "Şiddet Söylemlerine Karşı Hz. Peygamber'de Merhamet ve Hoşgörü Eğitimi". *İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 8 (2016): 141-158.

Karan, Cuma, "Modern Ailenin Çıkmazları ve İslam Ailesi". *İlahiyat Akademi Dergisi*, 8 (2020): 125-157.

Makrizî, Takıyyuddîn Ahmed b. Ali b. Abdulkadir Muhammed el-Makrizî. *İmtâu'l-esmâ'*. 15 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999.

Muhammad Hamidullah. *H. Peygamberin Savaşları*. Trc. Nazire Erinc Yurter. İstanbul: Beyan, 2012.

Muhammad Hamidullah. *İslâm Anayasa Hukuku*. Trc. Vecdi Akyüz. İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.

Muslim, Ebu'l Huseyn el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbü'rî. *Sahîh'u-Muslim*. Riyad: Dâr'u-Taybe, 2006.

Öner, Abdulkерim. *Beytül-mâl Devlet Hazinesi*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2019.

Özdemir, Veysel. *Modern Teoriler Açısından Hz. Muhammed'in Örnek Liderliği*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2014.

Öztürk, Levent. *İslâm Toplumunda Hristiyanlar*. 1. basım. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.

Sakallı, Talat. “Hz. Peygamber ve Dini Hoşgörü”. *Diyanet İlmî Dergi*. Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s.) Özel Sayı (2003): 295-414.

Taberî, Ebu Ca’fer Muhammed b. Cerîr. *Târîhu ’r-rusûl ve ’l-mulûk*. Thk. Muhammed Ebû’l-Fadl İbrahim. 11 Cilt. Kahire: Dâru’l-Meârif, ts.

Takkuş, Muhammed Süheyl Takkuş. *Târîhu ’l- ’arab kıable ’l-İslâm*. Beyrut: Dâru’n-Nefâis, 2009.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *el-Câmiu ’l-kebîr*. Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâm, 1996.

Vâkidî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer el-Vâkidî. *Kitâbu ’l-meğâzi*. Beyrut: Dâru’l-A’lemî, 1989.

Yaman, Ahmet. “Zihâr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. ts. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zihar>.

Zengin, Fethullah. “Sa’d b. Ubade ve Hz. Peygamber Dönemindeki Bazı Uygulama ve Düşüncelere Farklı Bakışı”. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (2013): 171-186.

Zerkânî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdalbaki. *Şerhu ’l-allame ez-Zerkani ale ’l-mevahibi ’l-ledünniyye*. 12 Cilt. Beyrut: Darü’l Kütübi’l İlmiyye, 1996.